

<h1>מדריך לחינוך יער</h1>	
-------------------------------	--

מדריך מעשי לקידום חינוך יער

נירית לביא אלון, עילי קורן, אירית לדור, יודקה דרייפוס, עינב מאור ונירית אסף

מדריך זה נכתב בדצמבר 2021 ע"י בחוץ - הפורום להתחדשות חינוכית בטבע, הכולל אנשי מקצוע, פרקטיקה, אקדמיה, נציגי רשויות מקומיות ומשרדי ממשלה העוסקים בחינוך חוץ ומיועד לשמש בסיס לעוסקים בתחום.

חינוך יער הינו סוג של חינוך חוץ כיתתי. חינוך יער שם דגש על שהייה ממושכת בחוץ וחיבור להוויה, עם תיווך מינימלי. הילדים רוכשים ביטחון, הערכה עצמית ומיומנויות שונות כמו ניהול סיכונים מתוך התנסות עצמאית ומשחק. נושאי הלימוד הם נרחבים ונובעים באופן אורגני מתוך מה שהסביבה מזמנת. הלמידה היא עצמאית וספונטנית ועשויה להניע חשיבה יצירתית ופיתוח דמיון. הדגש בחינוך יער הוא על יציאה קבועה, למקום קבוע, לפחות אחת לשבוע (בשאיפה ליום שלם ומספר ימים בשבוע), וכמעט בכל מזג אוויר. המונח "חינוך יער", נולד מתוך סביבת יער האופיינית לאירופה, בה צמחה הגישה וממנה התפשטה לכל העולם, אולם הפעילות לא חייבת להיות פיזית ביערות אלא בכל סביבה טבעית שמזמן המרחב הקרוב, כמו חורשה, חורש, חוף ים, מדבר וכו'. חינוך יער הוא זרם אחד של חינוך חוץ. להרחבה בנושא חינוך חוץ מומלץ לקרוא [נייר עמדה חינוך חוץ](#) של פורום זה ולהתעדכן לגבי הכשרות וחומרים נוספים [באתר](#).

השהייה בחוץ במקום קבוע מזמנת אפשרות ליצירת זיקה ושייכות למקום, להכרת המקום לעומקו תוך התייחסות לשינויים בזמן ובמרחב לאורך השנה. כל אלו הם בסיס לפיתוח אחריות ומחויבות למקום ולעשייה למען המקום ברוח החינוך הסביבתי.

מחקרים שנעשו על חינוך יער מראים כי יש לו יתרונות רבים

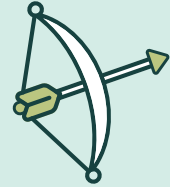
ל ה ל ן ה ע י ק ר י י ם ש ב ה ם :

מציב לתלמידים אתגרים
המקדמים ויסות עצמי
והעצמה אישית.

מפחית חרדות, מפתח
עצמאות, מיומנות בחירה
ומכוונות עצמית.

מעורר את אינסטינקט
הלמידה הטבעית
והספונטנית.

מספק הזדמנות ללמידה
לא פורמלית, חוויתית,
משחקית ומהנה יותר.

מעצים הזדמנויות
לאינטראקציות
חברתיות.

מגשר בין החומר
התיאורטי למציאות
הרלבנטית לחיי
התלמידים.

מפתח קשר עם
הסביבה הטבעית
ועם הקהילה המקומית
הסובבת את הילד.

פונה לכל החושים
ומעודד סקרנות
ויצירתיות.

מפתח את היכולת
להתמודד עם אי ודאות
ומעודד לקיחת סיכונים
מבוקרים.

למרות היתרונות הרבים, גישה חינוכית זו אינה נפוצה בישראל, אלא נמצאת בתחילת דרכה בקרב אנשי חינוך ומוסדות חינוך החלוצים בתחום. ייתכן והדבר נובע מחוסר היכרות עם הגישה החינוכית, מרתיעה וחששות מפני פעילות חוץ כיתתית והאתגרים שבה, חשש מסיכונים הכרוכים בפעילות, היעדר תמיכה ממוסדת של משרד החינוך ושל הרשות המקומית וחסמים נוספים. לפיכך, המדריך להלן נועד לתת מידע ראשוני לאנשי חינוך בגנים ובבי"ס המעוניינים להכיר וליישם חינוך יער, בתקווה שיסייע בקידום יישום הגישה בישראל. מסמך זה אינו מהווה תחליף להכשרה וליווי בנושא.

פיתוח יכולת התמודדות
עם אתגרי העתיד.

תוכן עניינים למדריך:

1 איך מתחילים? בחירת מקום ואישור קב"ט

2 ציוד נדרש

3 כללי בטיחות

4 סדר יום מומלץ

5 מאפייני המרחב

6 שמירה על הטבע, שילוב חינוך סביבתי

ואקטיביזם במסגרת חינוך יער

7 מפתחות להצלחה

8 הכשרה לחינוך חוץ, חינוך יער ולמידה חוץ כיתתית

9 רשימת גנים ובתי ספר יער בישראל

10 מסמכים ומקורות רלוונטים

נספחים:

א. סדר יום מפורט

ב. הצעות לפעילויות

ג. המלצות לציוד מפורט

ליציאה ליער

איך מתחילים?

א' - בחירת מקום

בחירת המקום ומרחב הפעילות ישנה חשיבות רבה, כיון שהשטח והטבע הקיים בו הם שיקבעו ויאפשרו את הפעילות.

שיקולים בבחירת המיקום

- **אופי המקום** - עדיפות למציאת מקום מגוון במאפייני הטבע שבו (לדוגמה: עצים, שיחים, סלעים, משטחי קרקע, מרחבים פתוחים), בעל אווירה ייחודית (טבע, שקט), מקום שיאפשר אינטימיות, קסם וריגוש מהטבע. חשוב שלגננת/ מורה יהיה חיבור עם המקום, ושהיא תרגיש בו נוח ונעים.
נכון שהמקום יהיה מרוחק מכביש ושישורר בו שקט באופן יחסי.
מקומות בהם מתקיימים גני יער: חורשה נטועה, חורש טבעי, עץ גדול, בפארק עירוני (דשא, עצים, גינה), גינה קהילתית, חוף ים.
- **עושר ומורכבות האתר** - מגוון אלמנטים טבעיים יאפשר פעילויות מגוונות. דוגמה לאתרים: אתר עם עצים, סבך שיחים, סלעים ואבנים או קרקע חשופה, נשר עלים, חול, צדפים, פלט ים וכו' - כל אלה מזמנים מגוון מקומות שהייה ואלמנטים לפעילויות חקירה ויצירה לילדים, אלמנטים לטיפוס, חומרים לבנייה של מחסות, משחקים בבוץ. יש לזכור שילדים ימצאו עיסוק ועניין בכל אתר טבעי.
- **בטיחות** - מקום ללא סכנות בטיחותיות. יש לנקוט בגמישות מאפשרת ולא לפסול אתרים בחומרה רבה. ניהול סיכונים הוא חלק נכבד ממה שהילדים לומדים בגן/בי"ס יער.
- **נגישות למקום** - מקום זמין וקל להגעה, עדיפות להליכה קצרה ברגל מהגן/ביה"ס (עד 30 דקות), עדיף ללא חציית כבישים. מקום נגיש שניתן להביא אליו ציוד בעגלה ושקיימת בו גישה לרכב בטחון או פינוי. אם המקום מרוחק, ניתן להפגש בו בבוקר, כלומר שההורים יביאו את הילדים למקום והחזרה לגן/ביה"ס תהיה בצהריים ברגל.
- **התאמת המרחב לפעילות** - מרחב טבעי מספיק גדול המאפשר פיזור של הילדים בשטח בפניות שונות למשחק חופשי, מאפשר צל, מרחב הכולל מרכיבים חיוניים כמו מקום כינוס נוח לילדים, מקום לציוד, מקום למדורה ומקום לשירותים.

ב' - יידוע / קבלת אישור של הרשויות

יש לידע קב"ט מקומי (קבלת אישור בטיחות) ואת הפיקוח על משרד החינוך (אישור משרד החינוך לפעילות) על יציאה קבועה לימי יער.

2

רשימת ציוד מומלץ ליציאת הגן ליער

להלן רשימה של ציוד שיכול לשמש פעילויות בעת חינוך יער. **אנו ממליצים לצאת עם כמה שפחות ציוד על מנת לחוות את החוץ כפי שהוא ולקחת רק ציוד נדרש במידה ומתכננים פעילות ייחודית.**

רשימה זו הינה רשימה המבוססת על ההנחה שלא משאירים שום חפץ/לכלוך ביער ולא מפרים את איזון המערכות האקולוגיות. בסיום היום, המרחב צריך לחזור להיות טבעי כפי שהיה בתחילת היום.

ציוד בסיסי:

- ציוד לפי הוראות חוזר מנכ"ל ליציאה לטיול
- **תיק עזרה ראשונה** - לפי הוראות משרד החינוך כפי שלוקחים לטיולים. כולל חומר נגד יתושים, קרם הגנה וכו'.
- **תיק בטיחות** - שמיכת אש
- המלצות לציוד מפורט מצורפות בנספח מטה.

הערה בנושא צעצועים ומשחקים - במרחב הטבעי נשתדל לא להביא צעצועים ומשחקים איתנו אלא דווקא לתת לילדים לפתח מדמיונם משחקים על בסיס המרכיבים הטבעיים בשטח. כשנוציא את הילדים מאזור הנוחות, ללא פינת "הבית" או פינה ספציפית אחרת מהגן שהילדים רגילים אליהן, זה עשוי להשאיר אותם בתוך ריק מסוים שדווקא יאפשר להם ליצור את המשחק החופשי שלהם מתוך עולמם הפנימי והמלא בדמיון ולא יקבע אותם אל תוך תבניות מאד ברורות של בית או גן.

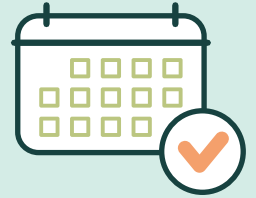
3

כללי בטיחות

על מנת לעמוד בכללי הבטיחות של משרד החינוך ושל הרשות המקומית, יש להתנהל בראש ובראשונה בהתאם לחוזר מנכ"ל עדכני ([הוראת קבע מס 0218](#), [הוראת קבע מס' 0017 לגני ילדים](#)) והנחיית אחראי בטיחות ברשות המקומית.

סדר יום מומלץ

4

מוצע שמפגש ביער יהיה בעל סדר יום קבוע המוכר לתלמידים ויכלול את המרכיבים המפורטים בהמשך. משך הזמן של כל מרכיב יקבע באופן יחסי, בהתאם למשך הזמן של כל השהייה בחוץ:

בבסיס ההפעלה של חינוך יער מונחת ההנחה שהילדים שותפים להכנה של כל מרחב ופעילות במסגרת הגן (בכפוף להנחיות בטיחות) כולל הכנת הארוחות וניקיון אחריהן, פתיחת מרחבי יצירה ובניה וכדומה.

בחינוך יער יהיה סדר יום קבוע, בדומה לסדר יום שיש במבנה הגן או הכיתה - מבחינת ארוחות, זמני משחק וזמני סדנה ומפגש. נתכנן את סדר היום כך שיהיו פעילויות אשר דורשות התכנסות מלאה ויהיו זמנים ומרחבים שיאפשרו פעילויות נוספות לצד המשחק החופשי. סדר היום בחינוך יער שונה מעט מהמבנה בגן או בכיתה, משום שניתן יותר מקום לזמן חופשי על פני סדנאות ומפגשים מאורגנים. להלן הצעה כללית למרכיבי סדר היום. דוגמה מפורטת לסדר יום בנספח מטה.

- **התכנסות:** ניתן לתאם עם ההורים התכנסות ישירה במקום הנבחר לחינוך יער או התכנסות במבנה קבוע (גן/בית ספר / מתנ"ס..) וממנו יציאה למקום הנבחר.
- **היערכות ליציאה:** שירותים, ארגון לבוש מתאים ותרמילים; תכנון היום עם הילדים - מה נעשה? החלפת רעיונות. בדיקת ציוד (בהתאם למזג אוויר). יש רשימת ציוד ברורה שמאורגנת ע"י הגן ו/או ע"י ההורים. הליכה לשטח הטבעי (באם המפגש הוא במבנה) הילדים אחראים על הציוד האישי שלהם בתרמילים. ציוד כללי נלקח בעגלה או מובא למקום ברכב על ידי מלווה או שנמצא מראש במחסן קטן באתר.
- **פתיחה:** הנחת תיקים וציוד במחנה, מתן הנחיות והוראות בטיחות, קביעת גבולות. באם נדרש: הקמת מחנה זמני כולל כיסוי נגד גשם.

פעילות בוקר

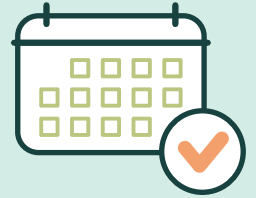
הכנת ארוחת בוקר
(עם תורנים או מתנדבים)

מפגש בוקר
לפני ארוחת הבוקר זמן לפתוח את היום, להיכנס לקצב היער ואולי לספר סיפור שיהווה מקור השראה להמשך היום.

משחק חופשי

- **הפסקה, ארוחת בוקר / צהריים:** שטיפת ידיים, אוכל, מנוחה (זמן להתפנות לשירותים למי שצריך). הילדים רוחצים ידיים ויושבים יחד עם הצוות לארוחה. זמן זה מנוצל לשיחות עם הילדים, הן לעיבוד ורפלקציה על מה שעשו והן כדי לשמוע מה עניין אותם ומה ירצו לעשות בהמשך לאחר הארוחה - אם להמשיך במשחק חופשי או לצאת לסיור, או לנוח.
- **זמן צוות:** לאחר ארוחת הבוקר - זמן לשיחת צוות ניתן לקיים סביב המדורה, או בנקודה מרכזית אחרת, כשהילדים במשחק חופשי. זה הזמן להתבונן עליהם ולאתר חוזקות/אתגרים/קשיים שניתן לקחת לעבודה או העצמה בהמשך השבוע בפעילויות המונחות.

המשך פעילות

מרחבי יצירה או פינות נפתחים והילדים יכולים לבחור אם רוצים לגשת לעסוק או להשאר במשחק חופשי.

ניתן לפתוח מרחבי יצירה אחד או יותר בד"כ נעדיף מלאכות שמבוססות על חומרים טבעיים וכמה שפחות ציוד "חיצוני".

משחק חופשי ו/או פעילות מובנית אפשר לכוון את הילדים לפעילות סביב נושא שבו עוסקים בימים אלה, למצוא זוויות אחרות לנושאים שבהם עוסקים בגן או על ידי שירים וסיפורים.

- **סיכום:** רפלקציה על הפעילות. הילדים מעבדים את החוויות והתחושות שלהם בדרכים מגוונות, אם בשטח למשל בהכנת ציור או איסוף ממצאים או במבנה הבסיס לאחר החזרה.

- **התארגנות לחזרה:** הילדים שותפים בארגון הציוד ולאחר החזרה למבנה הבסיס פריקה והשבה למקום.

- **תקשורת עם ההורים:** בפיזור הילדים הצוות עונה לשאלות ההורים. כמו כן מעדכן בקבוצת ווטסאפ / אתר אינטרנט של הגן / בית הספר. אפשר גם להפיץ ניוזלטר שבועי המסכם את הפעילות השבוע כולל תמונות. בנוסף, מומלץ להזמין הורים המעוניינים להגיע ולהתרשם מהפעילות במהלך היום. כמו כן מצע להציג תמונות וחוויות מהפעילות באסיפות הורים קבועות ומוגדרות לאורך השנה.

הצעות לפעילויות:

אנשי חינוך רבים פוחדים מ"הכלום" ומתכננים מערכים, תוכן, משחקים ופעילויות מפורטים. דווקא ביער יש מקום פשוט להיות, ללא הכוונה מראש, לאפשר לילדים לעשות מה שהם רוצים. ובכל זאת, להלן, בנספח שבהמשך כמה הצעות לפעילויות לפי נושאים. הפעילויות בגן יער משתנות בהתאם לגורמים רבים: למזג האוויר, להקשר הקהילתי, לנוף, לאקלים, לבע"ח שביקרו בשטח יום קודם או עצים שלפתע הרוח הסירה את עליהם... בהתאם לציוד שנמצא ואורגן ובעיקר - בהתאם למה שהילדים רוצים. **בנספח מטה מפורטים מספר רעיונות לפעילויות.**

חינוך יער מתרחש בחוץ, בסביבה הטבעית וסדר היום בו ייחודי ומותאם לסביבה. הגישה החינוכית מתייחסת למרחב הטבעי כמרחב המאפשר פעילות ייחודית המקנה לילדים מיומנויות וערכים. בנוסף יש לתת את הדעת על מרכיבים נוספים הרלוונטיים למרחב: מדורה, שירותים, הצללה ומחסה למזג אוויר.

מדורה: אין חובה לשלב מדורה בפעילות חינוך יער אך במידה והדבר אפשרי מדורה יכולה להעשיר מאד את החוויה בחוץ. מדורה יכולה לשמש לצרכי בישול, חימום, למידה ויצירה. יש לוודא מול הגורמים הרלוונטיים שיש אישור להדליק מדורה בשטח.

טיפים כלליים להקמת מדורה

- **איתור מקום מתאים להקמת מדורה** - מרחב ללא עשביה, לא תחת עץ, מרוחק מצירי התנועה והמשחק העיקריים.
- **התייחסות לתנאי מזג האויר** - יש להתייחס לעוצמת הרוחות ותנאי יובש ושרב ולהפעיל שיקול דעת.
- **יש ליצור טבעת בטיחות מסביב למדורה בה יש לקבוע כללים לגבי:**
למי מותר להיכנס למרחב הטבעת ומתי. לדוגמא רק בזמן הכנת פיתות על סאדג', רק ילד אחד ורק לאחר שקיבל אישור מהצוות הבוגר.
- **יש לסמן את טבעת הבטיחות בצורה ברורה**
ולסמן את מרחב ההתכנסות של הילדים מסביב למדורה.
- **יש לוודא שיש נתיב יציאה בזמן חירום במקרה שיש לעזוב את האזור במהירות.**
- **יש לוודא שמבוגר מוסמך תמיד מפקח על האש.**
- **יש לוודא שיש מספיק מים זמינים לכיבוי האש.**
- **יש לוודא שיש ציוד לטיפול בכוויות במידת הצורך.**
- **יש להימנע משימוש בסלעים שעשויים להתפוצץ מחום המדורה.**
- **יש להדריך את הילדים כיצד להתנהג בקרבת האש בכל פעם שמבעירים מדורה.**
- **יש להתאים את הפעילות עם המדורה לגיל הילדים.**
- **אש קטנה שהיא מענה לצרכינו ולא מעבר לכך.**

יחד עם כל הנכתב כאן יש להתנהל בראש ובראשונה בהתאם לחוזר מנכ"ל עדכני (הוראת קבע מס 0218, הוראת קבע מס' 0017 לגני ילדים) והנחיית אחראי בטיחות.

שירותים

ישנן מספר גישות להתייחסות לשירותים בפעילות של חינוך יער: גישה של מינימום התערבות אל מול גישה של מבנה ייעודי, חפירה, ציוד וכו'. ראשית מומלץ לעודד את הילדים להשתמש בשירותים בבית או במוסד החינוכי לפני היציאה אל המרחב הטבעי. בזמן הפעילות בחוץ ניתן להגדיר מרחב ייעודי לעשיית צרכים, רצוי במקום צדדי. במרחב ייעודי זה ניתן לחפור בור עמוק בעזרת את חפירה או מעדר שהבאנו איתנו מראש, ולאחר עשיית הצרכים לכסות את הבור בעלים יבשים ובאדמה. זאת על מנת להאיץ את תהליך הפירוק האורגני ולמנוע ריחות ומפגעים במרחב הפעילות. יש להימנע מהשלכת מגבונים לבור. מאידך, יש הטוענים ששיטה זו, של שימוש במקום קבוע מזיקה לאדמה ולצומח והחי שסביבנו. לחילופין ניתן להמליץ לילדים לעשות צרכים בכל פעם במקום צדדי אחר. לשיטה זו מציבים 2 אבנים גדולות בהן נתמך הילד כשיושב. מכסים היטב באדמה ומניחים מעל אבן קטנה כדי שלא ידרכו שם בטעות. אפשרות אחרת היא שימוש בכיסא שמתחתיו נמצא דלי ושק נסורת ששופכים אל הדלי לכיסוי. את הדלי מפנים בסוף יום פעילות לשירותים ורוחצים אותו.

מקור התמונה: Outdoor Toilets and Children

מקור התמונה: Willow structure toilet

הצללה ומחסה למזג אוויר

במידת הצורך, ניתן לייצר מכסה מותאם למזג האוויר - הצללה (אם אין עצים בשטח) ברשת צל (מומלץ צפיפות 90%) שאותה פורשים כשמגיעים לשטח ומקפלים כשעוזבים או לחילופין ניתן להשתמש במתקן צל שנמצא באופן קבוע בשטח. באותו אופן, בימי גשם ניתן להשתמש ביריעת פלסטיק או ברזנט. חשוב לוודא שהיריעה מתוחה ובשיפוע על מנת שלא יצטברו מים שעלולים לגרום לקריסת היריעה.

שמירה על הטבע,

שילוב חינוך סביבתי ואקטיביזם

במסגרת חינוך יער

6

השהיה בטבע מפתחת רגישות והקשבה טבע ולסביבה, אבל לא בהכרח מפתחת גם אחריות ומודעות סביבתית, מחויבות ורצון לשמירת הטבע הסביבה. להלן כמה דרכים לקידום:

פיתוח יראת כבוד לסביבה - כדאי ליזום פעילויות ספציפיות שמקדמות יראת כבוד למרחב למשל סבב תודה למרכיבי היער, שיח המעורר מודעות לטבע שמסביבנו. כבר מגיל הגן, מתפתחים הילדים כבוד לסביבה, ובגיל יסודי בוגר כדאי להתחיל לדבר באופן ישיר על הצורך בשמירה על הסביבה הצומח והחי לצד ביצוע הפרקטיקות בפועל. למשל, יש להימנע מלצבוע אבנים כדי לא להסב נזק לחיות החיות במרחב, יש לנקות את השטח עבור הבאים אחרינו ועל מנת שחיות הבר לא יפגעו מהזבל.

להשאיר את היער כפי שהוא - ישנן תפיסות שונות לגבי המרחב של חינוך חוץ. התפיסה הרווחת יותר דוגלת בכך שיש להשאיר את המרחב טבעי ככל שניתן. כל ציוד המשמש את הקבוצה בפעילות שלה בחוץ מגיע עם הקבוצה וחוזר עם הקבוצה.

חיות בר וצומח
רצוי לצאת בשעות פעילות שמאפשרות פגיעה מזערית בחיות בר - לא בשעות החשיכה. יש לשמור על מקווי מים כמקור מים נקי לחיות בר, להימנע מהוצאת בעלי חיים כמו קרפדות, ראשנים, חרקי מים וכיו"ב (כל בעלי החיים בבתי הגידול הלחים מוגדרים כערכי טבע מוגנים).
יש להימנע מקטיפת פרחי בר מוגנים ובכלל, עדיף להקנות לילדים הרגלים של הימנעות מקטיפה גם של צמחים שאינם מוגנים, אלא לצרכי בישול, הכנת תה או הכנת מוצרים מבוססי צומח (כמו משחות, שיקויים, סבונים וכו'). במקרים אלו יש להקפיד על קטיף מידתי.

פיתוח הרגלים משמרי סביבה - רצוי שחינוך יער יעודד הרגלים סביבתיים כגון - הימנעות משימוש בכלים חד פעמיים, שימוש לבנייה ויצירה בחומרים טבעיים מקומיים, חיסכון במים, השארת השטח נקי וכו'.

פעילות אקטיביזם - עשייה למען הסביבה יכולה לבוא לידי ביטוי באופנים רבים כגון: ניקיון הסביבה, שימור והשבה של מינים מקומיים, טיפול במינים פולשים (בתיאום אקולוג ולגילאים גדולים), דילול צומח למניעת שריפות ועוד. ביער נטע אדם או בכל שטח אחר רצוי לתאם שינויים בשטח עם הרשות המקומית/ קק"ל / הרשות האחראית.

עקרונות שזוהו כמפתחות להצלחה

7

בחינוך יער

- **סדר יום קבוע, כולל זמן פעילות חופשית, זמן ריכוז מטלות וכיו"ב (דוגמה לעיל ובנספח).**
- **מרחב תומך בסדר יום -** מקום קבוע לריכוז (מעגל של גזעי עצים מייצר מקום ישיבה), מרחב למנוחה, מרחב להכנת ארוחות ואכילה.
- **תפיסת עולם בנושא חינוך יער** ברורה ומגובשת של הצוות בהובלת איש החינוך.
- **צוות מיומן בטבע בעל תשוקה לתחום.** אנשי חינוך החשים ביטחון ונוחות בטבע. צוות והורים תומכים.
- **שילוב מאוזן בין פעילות המובלת ע"י הילדים** (למידה מזדמנת מתוך משחק) לבין פעילות מובנית ע"י הצוות (למידה מכוונת/מובנית).
- **הצוות פועל ברגישות -** צוות המתפתח ולומד ברמה הפנימית הן באופן אישי והן כחיבור בצוות עצמו, תומך בפעילות החופשית, פועל להעצמת הילדים בלמידה העצמית שלהם.
- **נכונות לגמישות -** לקבל את הבלתי צפוי, לבוא פתוחים למה שמזמן הטבע ולמה שמביאים הילדים עמם ולהתאים ולשנות תוכניות בהתאמה למזדמנים לשטח, לשינויים במזג האוויר (לדוגמה: גשם שירד, פרחים שפורחים, עקבות שנמצאו ועוד...). הללו יגבירו את הפליאה וההתרגשות מהטבע.

8

הכשרה לחינוך חוץ, חינוך יער ולמידה חוץ כיתתית

הכשרה בתחום ניתן למצוא במוסדות אקדמיים, בארגונים סביבתיים וע"י מנחים פרטיים.
רשימה עדכנית לינואר 2022 נמצאת בקישור [באתר הפורום](#).

רשימת גנים ובתי ספר

יער בישראל

9

מאות מוסדות חינוך פעילים היום בצורות שונות במסגרות חינוך יער. **באתר** מופיעה רשימה חלקית. אם ברצונכם להציג את המוסד שלכם ברשימה זו - אנא מלאו את הטופס שנמצא באתר. ניתן גם לפנות לרשות המקומית לפרטים נוספים אודות חינוך היער הקיים ברשות שלכם.

מסמכים

10 ומקורות רלוונטיים

- איך מקימים גן יער - רון מלצר אתר "גני יער" - [קישור](#)
- סקירת ספרות לקראת פיתוח מודל ישראלי - רמת הנדיב - [קישור](#)
- ארכיון ללמידה חוץ כיתתית - [קישור](#)
- הקהילה החינוכית - [קישור](#)
- כתבה באתר YNET בנושא גן יער - [קישור](#)
- "חינוך ביער על פי דרכו" - כתבה במגזין אדם עולם - [קישור](#)
- גן יער - "ויקיפדיה" - [קישור](#)
- "אוהל טיפי, בולי עץ ושירותים בחול: הילדים שלומדים ביער לא מתגעגעים לגן הרגיל" - כתבה מאתר דה מרקר - [קישור](#)

נספח א' סדר יום מפורט

ע"פ רון מלצר

- **8:00-8:45 - הגעה: הילדים מגיעים.**
בזמן ההגעה אנחנו מכינים יחד ארוחת בוקר שכוללת: הכנת בצק, טחינה, וירקות. הדלקת האש והכנת פיתות על הסאג', במקביל ברחבי החורשה ישנה מחצלת ועליה מעט ספרים וקוביות עץ קטנות למי שאינו מעוניין להיות שותף בהכנת ארוחת הבוקר. בסיום ההכנה הילדים שוטפים ידיים.
- **9:30 - מפגש: מתיישיבים למפגש בוקר.**
הנושאים יכולים להיות מאד מגוונים אך כמובן עם התייחסות לתחומי הליבה של משרד החינוך. עונות השנה וחגים. אנחנו מחברים את הנושא להיותנו בטבע. לדוגמה הסתיו, והתחושה החיה של העונה המתחלפת. נושא שמחבר אותנו לעונה המתחלפת הוא מחסות לחורף ולכן אנחנו לומדים ומספרים סיפורים הקשורים בתופעות הטבע של העונה הנוכחית, חוקרים עם הילדים מחילות שונות ובונים יחד איתם מחסה במשך התקופה.
- **9:45 - ארוחת בוקר**
ארוחת הבוקר מתחילה עם שיר ברכה קצר ואז כל ילד מקבל לידי פיתה (שהכנו) עם טחינה וירקות.
- **10:15 - זמן בחירה/משחק חצר.**
בזמן זה הצוות מתבקש להניח לילדים ליצור משחק משלהם, בלי התערבות מבוגר למשך של כחצי שעה.
- **11:00 - זמן לעשייה**
אנשי הצוות מזמינים ילדים לבוא ולעשות דברים הקשורים בעונה, בחג או בכל נושא אחר שמעוניינים להעביר, למשל, בניית מחסות. במקביל קיימת פינה אחת קבועה ביום והיא שטיפת הכלים ביחד עם הילדים בשלוש גיגיות, אחת עם מים וסבון ושתיים אחרות עם מים נקיים, את הכלים נניח לייבוש על משטח אבנים שיצרנו עם הילדים.
- **13:00 - אוכלים פרי ומפגש סיכום יום.**
בתום המפגש ילדי הצהרון עולים ברגל לצהרון, את שאר הילדים באים ההורים לאסוף מהחורשה.

נספח ב' רעיונות לפעילויות

להתכנס - פעילויות לאיסוף וריכוז הילדים

- רגליים מגנטיות
- קריאת התן

להכיר את המקום - פעילויות התבוננות לפי עונות השנה
באמצעות משחק ילדים מגלים, חוקרים, ומפתחים את ההבנה של הסובב אותם. דרך החקר שלהם הם חווים את העולם הפיזי, החברתי ואת הסביבה הטבעית. הם מכירים דוגמאות ומערכות החיים וקשרים ביניהם באמצעות פעילויות קוגניטיביות הכוללות התבוננות וחקר.

כללי:

- כל ילד יעשה יניח את הידיים סביב העיניים כאילו משקפיים ובתורו יספר מה הוא רואה דרך המשקפיים.
- צפייה בציפורים והאזנה לקולות ציפורים
- איתור בתים של בעלי חיים
- חקר עצים
- משחק זיכרון - ילדים בוחרים אבן קטנה או עלה ממששים ומתבוננים בהם טוב. מעבירים את העל או האבן במעגל בין הילדים עד שכל אחד מוצא את העלה/אבן שלו. אפשר גם בעיניים עצומות.

סתיו:

- פעילות עלים - לאסוף עלי שלכת/עלים שנשרו. ולמיין לקבוצות לפי צורות או לפי צבעים. לסדר מהקטן לגדול או מהבהיר לכהה. ליצור ציור על הקרקע מעלים בצורות / גדלים / צבעים שונים
- עננים - לשכב על הרצפה ולהתבונן בעננים. למצוא שני עננים שנראים דומה. לדמיין - למה דומה הענן

אביב:

- לטעום גבעולי חמציץ
- להפיץ זרעי סבונים למרחק ע"י נשיפה
- להתבונן בפרחים ובחרקים שעליהם ולצייר אותם
- זיהוי בעזרת מגדיר
- לעקוב אחר פרח מסוים - אילו חרקים באים אליו? האם תמיד אותם חרקים? האם נשארים לזמן קצר או ארוך?
- לעקוב אחר חרק מסוים - לאן הולך? האם עובד בין פרחים מאותו סוג או מסוגים שונים?

נספח ב' (המשך) רעיונות לפעילויות

לשחק ביער - משחק חופשי

למידה רבה ומשמעותית מתרחשת באמצעות משחק חופשי, המתקיים ללא מעורבות של מבוגר. המשחק הוא אמצעי ללמוד - מקדם פתרון בעיות, הזדמנויות לתקשורת, שיתוף פעולה, יצירתיות, אחריות ודימיון. המשחק חיוני להתפתחות הפיזית-מוטורית, התפתחות חברתית והתפתחות קוגניטיבית. כאשר ילדים משחקים עם אחרים נוצרת ביניהם תקשורת, הם נאלצים לשתף, לחלוק, לכבוד עמדות של אחרים, להביע את עמדותיהם האישיות, להביע רגשות ללא תיווך מבוגר. כל אלו מובילים לרכישת מיומנויות חברתיות וליצירת זהות עצמית.

הבהרה - במשחק החופשי אנו מעודדים משחק ושהייה במרחב ללא התערבות ותיווך מבוגרים. עם זאת יש לשים לב שעל הצוות להישאר נוכח ובשימת לב לאינטראקציות בין הילדים גם בזמן הזה גם אם הוא בוחר שלא להתערב או לתווך בהן, ולא לאפשר התפתחות והשתרשות של דפוסי התנהגות בעייתיים.

- משחקי דמיון
- משחקי תפקידים
- הכנת מטבח בבוץ
- משחק בספינת פיראטים

לרוץ ולקפוץ - הצעות למשחקי ספורט ותנועה

פעילות פיזית כגון ריצה, קפיצה, טיפוס היא דרכם הטבעית של ילדים לפתח את הגוף. שיפור קואורדינציה, חיזוק עצמות ושרירים, יצירת כוח. פעילות זו אינה בהכרח מחייבת סביבה ייעודית (כגון מגרשי ספורט, משטחי אספלט) וציוד נילווה (כדור, רשת וכדומה), להפך הסביבה הטבעית יכולה לזמן מגוון אפשרויות להתפתחות פיזית- מוטורית.

● תופסת	● קליעה למטרה
● ים יבשה - מכינים מעגל ממקלות ומאבנים	● קפיצה למשל 3 מקלות - לאסוף 3 מקלות באורך דומה. לקפוץ מעליהם
● טיפוס על עצים	● מגדל אבנים - לבנות מגדל יציב מכמה שיותר אבנים. אח"כ אפשר לנסות לפגוע במגדל ממרחק עם כדור ולהפיל אותו
● חפירה, בניית סכרים	● מחבואים
● הליכה על חבלים וגשרים	● סרדינים
● מחבואים ומשחקים דומים	● דג מלוח
● ריקוד ושירה ביער	

נספח ב' (המשך) רעיונות לפעילויות

להקשיב למקום - סיפורים בטבע

- סיפור מהאגדות - בונים עיר לגמדים / יער הפיות
- סיפור מהטבע - אגדה על חי וצומח מקומי (נחש, כלנית, רקפת, קיסוסית...)
- סיפור מהרוח - אגדה אינדיאנית / שלוות הנפש

לגעת וליצור - פעילויות יצירה מחומרי טבע

- הכנת מחסה ומחנה
- בניה בבוץ
- הכנת מובייל
- בניית בעלי חיים דמיוניים
- קליעת עלים - להשרות עלים של הצמח עירית גדולה במים עד שהופכים גמישים. קליעה בנצרים או במחטי אורן
- הכנת מנדלה מחומרים טבעיים
- צבע בטבע - שימוש בעלי כותרת (של צמחים לא מוגנים) לצביעה של אבנים/דפים
- רוקחות מצמחי מרפא - הכנת בושם, משחה
- אריגה בצמחים עשבונים

להיפרד - פעילויות לסיכום היום

- שיר סיכום
- מעגל תודה
- שיחת משוב
- מעגל קשרים

נספח ג' המלצות לציוד מפורט ליציאה ליער:

כללי:

- לוודא שיש מספיק מים טובים ביער ובמידת הצורך להצטייד בג'ריקן עם ברז
- שקיות זבל לאיסוף זבל קיים בסביבה
- רשת צל למקרה שאין די צל או יריעת גשם - רצוי זמניים
- ציוד חורף - חליפת סערה/מכנסים ומעילי גשם, מגפיים וציוד חם (לילדים וגם לצוות).
- ערכת שירותים - שקיות ונייר טואלט - נסורת/עלים יבשים לשירותי שדה (אם אין מספיק בשטח) לרבות מקוש/ מעדר/את חפירה לשירותי שדה
- ציוד לבישול משותף - סאג' להכנת פיתות, מערוכים, קערות, קרשי חיתוך, מגשים, צלחות, כוסות, סכום (ללא כלים חד פעמיים), בצק, צמחי תה, תבלינים..
- 3 גיגיות לשטיפת כלים + סבון
- למדורה - גפרורים, מלקחיים, סאג', קומקומים וסירים, תלת רגל/תומי שאפשר להעמיד עליו סיר כדי שלא יעמוד על אבנים.

מחצלות

לפעילויות יצירה:

- חבלים וחוטים ליצירת משחקים ארעים מהעצים וכו' (שניתן כמובן לקחת בסיום ולהשאיר את השטח נקי) - רצוי חוטי רפיה או חבלים טבעיים.
- עצים/ענפים/בלוקים קטנים לגילוף (אם אין מספיק בשטח) + ציוד לגילוף (בהתאם לגילאים ולהנחיות) - סכינים שניתנים לנעילה - עדיפות לסכינים ללא שפיץ (לדוגמה של חברת OPINEL הצרפתית), אבן משחזת, כפיות גילוף, שופין, נייר שיוף. (רצוי לשים כלים חדים בקופסא/תיבה ננעלת)
- כלי עבודה לילדים (מסורים, מקדחים ידניים, פטישים, מעדרים, מספריים וכו')

לטיולים ופעילות חקר:

- ציוד טיול לילדים לפי הנחיות יציאה לטיול של משרד החינוך (כובע, נעלים נוחות וכו')
- ציוד לחקר מגוון המינים כלים קטנים שקופים להתבוננות בחרקים / זכוכית מגדלת / רשת פרפרים / מסננות. ספרים - בעדיפות לספרים הקשורים לטבע ובעדיפות לסיפורים בע"פ.
- מדריכים לזיהוי חי וצומח, מדריך פטריות ומדריך ליקוט (בעיקר כדי לא לקטוף פטריות וצמחים רעילים) + סלסלות ליקוט